

Şehrimizin İlkleri

Prof. Dr. Erol Kutlu
Anadolu Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
İktisat Bölümü

Berlin-Bağdat demiryolu yapımı sırasında 1894 yılında kurulan cer atölyeleri, Eskişehir'deki sanayileşmenin ilk temel taşı sayılıyor

Eskişehir'de sanayinin temeli tam 116 yıl önce atılmış. Berlin-Bağdat demiryolu yapımı sırasında 1894 yılında kurulan cer atölyeleri, Eskişehir'deki sanayileşmenin ilk temel taşı sayılıyor. 1926 yılında kurulan Tayyare Bakım Atölyesi, yani bugünün 1. Hava İkmal Bakım Merkezi ise, Cumhuriyet döneminin ilk sanayi tesislerinden biri. Bu atölye daha sonra, Eskişehir'in sahip olduğu olumlu özellikler nedeniyle 2. Dünya Savaşı sonrası Amerika tarafından verilen Marshall Yardımları sonucu geliştirilerek bugünkü binlerce kişinin çalıştığı 1. Hava İkmal Bakım Merkezine dönüşmüştür.

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında Eskişehir'de kurulan işletmeleri o günün koşulları altında değerlendirmek, bugünkü önemini daha iyi kavramamıza yol açacaktır. Öncelikle, 1926 yılında kurulan Tayyare Bakım Atölyesini (1. Hava İkmal Bakım Merkezi) ele alalım. Bez ve tahta kullanılarak 1926 yılında gerçekleştirilen uçak onarımlarının, 90 yılda yerini teknolojisi çok farklı jet motorlu uçaklara, daha sonra da aviyonik, yazılım, test entegrasyon ve benzeri faaliyet alanlarında karmaşık sistemlere sahip F16, F4 gibi uçakların bakım ve onarımını yapan fabrikaya bıraktığını görüyoruz. 1926 yılında kurulan ve halen Hava İkmal Bakım Merkezi olarak faaliyetini sürdüren "Tayyare Bakım Atölyesi" Eskişehir'de sanayinin hızlı büyümesinin dinamikleridir. Cumhuriyetin ilk

Eskişehir Cer Atölyesi
TİTE Arşivi, FK. 70, G. 23, B. 23, 2001.

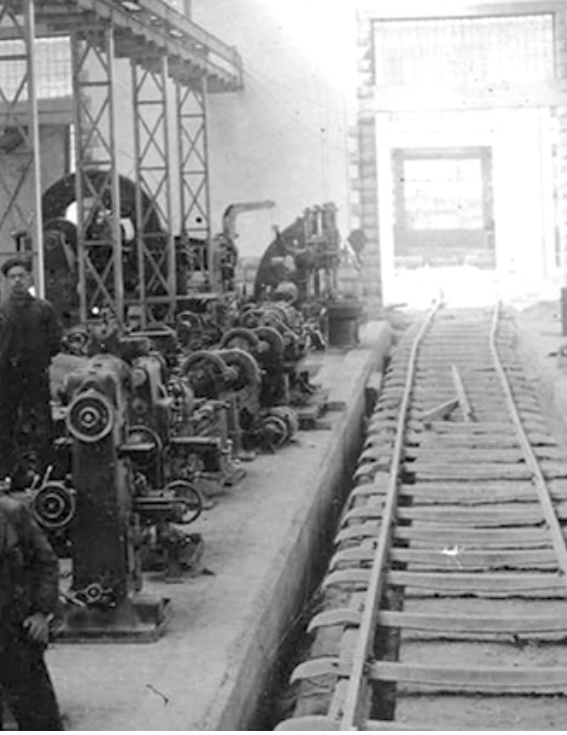
dönemlerinde devletin kurduğu bu ve ileride değineceğimiz diğer fabrikalar, sadece üretimle ekonomiye katkıda bulunmadı. Bu fabrikalar sosyal tesisleriyle, çalışanlarının sosyal yaşamlarıyla da şehirlerde sosyal hayatın gelişmesine katkıda bulundu.

Bu fabrikalarda yetişen çıraklar, ustalar, mühendisler, fabrikalardan ayrılarak özel sektörde faaliyet göstermeye başlayınca özel sektörün gelişmesinin yolunu açtı.

1926 yılında Eskişehir'in nüfusu (kent ve kırsal 154195 kişi) sadece

Eskişehir teyyare alayı pilot ve uçakları
Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti, THK Yayınları

kent nüfusu ise 81556 kişidir. O günün koşullarında düzenli maaşlı iş bulmanın kısıtlı olduğu bir dönemde Tayyare Bakım Atölyesi gibi işletmelerde iş bulan kişiler düzenli maaşlı bir iş imkânı elde ediyorlardı. Bu düzenli gelir aynı zamanda Eskişehir'e her ay aktarılan ek bir satınalma gücüdür. O günün koşullarında şehirde oluşan bu ek talep yerel esnaf için müthiş bir gelir kaynağı oluşturmuştur..

1930'lar, Eskişehir sanayiine yeni kamu girişimlerinin katıldığı ve özel kesimdeki işletmelerin büyü-

melerini sürdürdükleri yıllardır. Bu dönemde ilin geleneksel sanayileri olan un ve kiremit-tuğla fabrikaları kapasitelerini genişleterek, ülke çapında belli büyüklüklere ulaşmışlardır. Özellikle Eskişehir'in önemli hammaddelerinden biri olan kil, ilde toprağa dayalı yatırımların yapılmasına neden olmuş ve o dönemde bu yöndeki yatırımlar artmıştır ve 1927 yılında Kılıçoğlu Kiremit Fabrikasında üretilen Marsilya tipi kiremit Türkiye'nin ilklerindendir. Bu tarihlerde kurulan Eskişehir Şeker Fabrikası da ilde şeker dayalı ürünler üreten yeni işletmelerin kurulmasına yol açmış, bir yandan da bünyesindeki makina fabrikasında nitelikli iş gücü yetişmesini sağlayarak Eskişehir ekonomisine katkıda bulunmuştur. Yine burada özellikle vurgulanması gereken bu işletmelerin o dönemde Eskişehir istihdamına katkılarıdır. 85 bin civarında bir kent nüfusunun olduğu dönemde yukarıda kronolojisini verdiğimiz işletmelerde çalışan yüzlerce kişinin ve bunların aileleri, yaratılan gelir gibi bir çok unsur, 1930'lu yıllar için gerçekten Eskişehir açısından devletin sağladığı imkanlar göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Bu dönemin temel bir özelliği ise, genelde sanayi işletmelerinin büyük bir kısmının devlet kanalıyla yapılmasıdır. Özel sektör yeni yeni devlet destekleriyle işletme açma aşamasında iken, önemli kamu yatırımlarının Eskişehir'de açılması dikkate değerdir.

Kiremit kurutma salıncağı
Kılıçoğlu Kiremit fabrikası

“1927 yılında üretilen Marsilya tipi kiremit Türkiye'nin ilklerindendir,”

Atatürk'ün direktifleriyle, Eskişehir Şeker Fabrikası bünyesinde 1938'de ilk olarak ispiroto üretilmek için alkol fabrikası kurulmuştur. İspirtonun bugün fazla bir önemi yok, ancak 1930'lu ve 1940'lı yıllar ve sonrası için İspirtoda biraz abartılı olabilir ama enerji açısından bir doğal gaz ayarında olduğu iddia edilebilir. Isınma, aydınlanma, dezenfektan gibi birçok işlevi üstlenen ispiroto zamanın çok önemli bir maddesiydi. Zamanla ispirotoya olan talebin gün geçtikçe azalması sonrasında etil alkol üretimine yönelmiş ve fabrika kısa sürede bu alanda kendisini kanıtlamıştır.

1933 yılında kurulan Şeker Fabrikası ve 1938 yılında şeker fabrikası bünyesinde kurulan İspirto Fabrikası da Tayyare Bakım Atölyesi (1. Hava İkmal Bakım Merkezi) gibi günümüzde Eskişehir için önemini sürdürmekte ve hala kentin önemli istihdam merkezleri olarak binlerce Eskişehirliye iş imkânı sunmaya devam etmektedir. Yine 1928 yılında devletleştirilip, Türkiye'nin ilkleri arasına giren Cer Atölyeleri, bugün TÜLOMSAŞ olarak Eskişehir'in diğer önemli kamu kuruluşları arasında yer almaktadır. Eskişehir'de TÜLOMSAŞ çatısı altında 6 büyük fabrika var. (1) Lokomotif, (2) Vagon, (3) Motor, (4) Elektrik motorları (5), Dişli takımı ve (6) Döküm fabrikaları. Çelik konstrüksiyon, bakım ve yardımcı üretim tesisleri ayrı... Özellikle Bu kuruluşların dönemi itibarıyla Eskişehir insanına sunduğu istihdam ve

CA

30.18.1 - 2.108.22.11

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

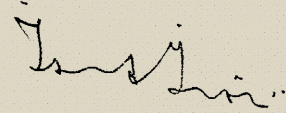
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı

3

2418

Sınai, iktisadi ve ticari işlemler yapmak ve bu iş için gerekli fabrika ve imalâthaneler kurmak, işletmelerinin muhtaç oldukları iptidai maddeleri sağlamak, yapılmış mallarını satmak ve ithalât ve ihracat eyyasını toptan ve perakende alıp satmak amacı ile merkezî Eskişehir olmak üzere 25 yıl süre ve 500.000 Türk lirası sermaye ile kurulmasına bağlanan " Çifkurt Ticaret ve Sanayi Türk Anonim Ortaklığı'nın Ticaret Bakanlığının 28/3/-1945 tarihli ve 4/2185 sayılı yazısıyla gönderilen ilişik esas sözleşmesi ve sermayenin dörtte birinin tedarik olunaugunu gösteren banka mektubu Bakanlar Kurulunca 4/4/1945 tarihinde incelenerek Ticaret Kanununun 280 inci maddesine göre, adı geçen ortaklığın kurulmasına izin verilmesi kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

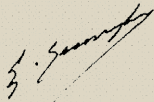
Başb.

Ad. B.

M. M. B.

Da. B.

Ha. B.

12. Tünel

a. 2. Menteş Hilmi Arsan

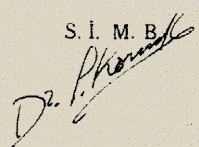
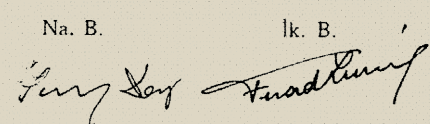
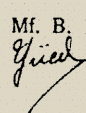
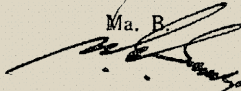
Ma. B.

Mf. B.

Na. B.

İk. B.

S. İ. M. B.

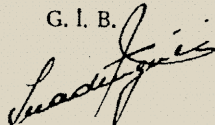

G. İ. B.

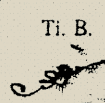
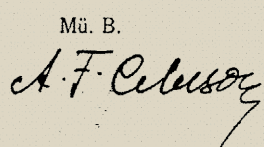
Zr. B.

Mü. B.

Ti. B.

S. R. Hatıroğlu

Eskişehir Yalaman Adası Un Fabrikası
Eski Bir Şehrin Hikayesi / Doç. Dr. Zafer Koylu - 2015

bu istihdama bağlı satın alma gücünün yarattığı talep ile talebe bağlı olarak esnafa yaratılan gelir zinciri çok çok iyi incelendiğinde Eskişehir kamu yatırımlarının faydalarından yararlanan önemli iller arasında yer almaktadır. Bugün TÜLOMSAŞ'ta 1800 kişi istihdam edilmektedir.

1950'li yıllarda metal sanayi (soba ve kuzine) Eskişehir'de hızla gelişti (Bu gelişimde göçmenlerin katkısı oldukça fazladır). Devamında Eskişehir çimento fabrikası ve basma fabrikası Eskişehir için önemli gelişmelerdi. Sonrasında özel sektör yatırımlarında kayda değer artış görülmeye başlandı. Örneğin bugün Türkiye'nin önemli kuruluşu olan Eti Bisküvi fabrikası 1961 yılında açıldı. Bu kronolojik sıralamada bazıları Türkiye için bazıları da Eskişehir için ilk olarak kurulan işletmelerdir ve kuruluşundan günümüze hem ülkemize hem de şehrimize değer katmış ve katmaya devam etmektedirler. Eskişehir'in ülkemizin önemli bir sanayi kentine dönüşmesinin mihenk taşlarıdır.

Eskişehir hem pazara yakınlık, hem altyapı hem de ulaşım avantajlarını değerlendirdi

Eskişehir'de 1960-1980 arası planlı kalkınma süreci izleyen Türkiye'de birçok il gibi kamusal yatırım alamadığı bir dönem geçirmiştir. Özellikle Dünya Ekonomisinde yaşanan petrol krizleri ve bunun ekonomik kriz olarak Türkiye'ye yansımaya bağlı olarak geçen 20 yıla yakın zor bir süreç sonrası, özellikle 1980 sonrası sanayileşme stratejisini değiştiren

Türkiye'ye en hızlı ayak uyduran şehirlerden ilki yine Eskişehir olmuştur. Bu dönemde Eskişehir'in aldığı en kayda değer özel yatırımın Arçelik olduğunu da belirtmek gerekir.

1980 sonrası Türkiye'nin temel kalkınma stratejisi İhracata Dayalı Kalkınmadır. Yani dışa dönük kalkınma modeli benimsenmiştir. İthal İkameci Kalkınma Stratejisi terk edilmiştir. Bu dönemde daha çok iç talebin karşılanmasından çok dışa yönelik üretim teşvik edilmiştir. İşte bu aşamada Eskişehir hem pazara yakınlık, hem altyapı hem de ulaşım avantajlarını değerlendirerek sanayileşmesini benimsenen kalkınma modeline adapte etmeyi başarmıştır. Bunun da ödülü olarak önemli yatırımlar Eskişehir'e gelmiştir. Beyaz eşya, toprak sanayi, makine ve metal, hazır giyim sanayilerinde hızlı bir gelişim yaşandı. Önü ilçeimize Koç Holding Kamyon ve Aktarma Organları Fabrikasını açtı. TUSAŞ Uçak Motor Fabrikası kuruldu. 1990'lı yıllarda Alp Havaçılık ve Paşabahçe fabrikalarını açtı. Bu işletmelerin üretimlerinin büyük bir oranının dışarıya ihraç edildiği göz ardı edilmemelidir.

Bu süreçte, yerli yatırımcılardan Sarar, Kanatlı ve Kılıçoğlu grupları yatırımlarını büyüttü. Eskişehir'de bugün 600'e yakın küçüklü büyüklü işletme'de yaklaşık 40000 kişilik bir istihdam yaratılıyor. İmalat sanayinde böyle bir rakam önemlidir ve kente yarattığı satın alma gücü birçok gelirin oluşumu ve yatırımların kaynağını oluşturduğu bilinmektedir. Bu açıdan temelleri cumhuriyete dayanan işletmelerimiz ve onların yarattığı dışsallıklarla kurulan diğer kamu ve özel işletmeler şehrimiz için çok önemli değerlerdir. Bu değerlerin yaşatılması için bu işletmelerin ürünlerinin de sahiplenilmesi Eskişehirlilerin görevi olmalıdır.

Kırım'dan gelen göçmenlerin yerleştiği Muttalıp Caddesi
Bir Zamanlar Eskişehir / Perihan Sarıöz - 1997